

Peák Ildikó

Szujó Zoltán grafikáiról

Ki emlékszik ma Salgótarjában Szujó Zoltánra? S ha igen, hogyan, miként? Sokunknak él még emlékezetében a *Tata* alakja, ahogy presszók, kocsmák asztalánál egy – vagy több italt kér. Számos barátja volt, akik kétségbeesetten próbálták óvni, segíteni. Hiába.

Az igazi művész lételeme az elismerés, mely fontos lett volna számára – tán mindennél fontosabb – és ez életében nem adatott meg neki.

Életrajza néhány mondatban összefoglalható. 1944-ben született Endrődön. A kirakat-rendezői iskola elvégzése után 1968-ban telepedett le Salgótarjában, ahol különböző intézményeknél (a Megyei Művelődési Központban, a Nógrád megyei Élelmiszer kiskereskedelmi Vállalatnál stb.) grafikusként dolgozott. Számos önálló és csoportos kiállítás résztvevője volt. Rendszeresen szerepelt a Salgótarjáni Tavaszi Tárlatokon és a Területi Szervezet tárlatain. 1968-tól a Nógrád megyei képzőművészeti stúdió, 1976-tól pedig a Magyar Népköztársaság Művészeti Alapjának tagja volt. 1986-ban halt meg Sümegyen.

Életműve szétszóródott. Teljes grafikai sorozatokat alig néhány gyűjtő mondhat magáénak. Ebben sajnos Szujó szerepe sem elhanyagolható. Mesélik, mikor egy-egy grafikáját nem vette be a "szigorú" zsűri, az utcán a legelső kukánál összegyűrte, s bedobta azt. Életében sem, az alkotás folyamatában sem ismerte a megalkuvást, a kompromisszumot, a félmegoldásokat.

Akik látták őt rajzolni, félelmetes bizton-ságú grafikai tudásáról regélnek; anélkül, hogy az irónt egyszer is felemelte volna a papírról, tökéletes portrékat alkotott.

A szó legszorosabb és legnemesebb értelemben ösztönös művész volt, aki kitűnő jellemzőerővel, éles megfigyelőkészséggel alakította ki öntörvényű képi világát. Célja nem az idealizálás, a valóság megszépítése volt, hanem végletekig lecsupaszított hetköznapi figurák, helyzetek, gesztusok bemutatása. "Ilyenek vagyunk" – kényszerít szembenézni önmagunkkal, mindennapjainkkal. Szinte úgy tűnik, vonzódott a groteszk, torz alakokhoz, helyzetekhez. Szívesen mutatott be lecsúszott egzisztenciákat, pszichopatológikus eseteket. E perifériára kényszerült emberek iránti vonzódását azonban nem a részvét motívalta. Az "ez is van", az élet sötét, tragikus oldalának bemutatása érdekelte (keserű fintora a sorsnak, hogy élete végén maga is grafikáinak "hőseihez" vált hasonlatossá).

– "Emberk, emberi viszonyok, tulajdonságok érdekelnek. Figyelem a helyszíneket. Ezek közül azokat választom ki, ahol az emberi helyzetek legjobban mérhetők" – vallotta. Alakjai a mindennapi élet színtereim – piac, utca, kocsmák – mozognak. Robosztus, két lábbal a földön álló figurák – piaci árusok, munkába igyekvők – népesítik be e lapokat, vagy megfáradt, magukra maradt idős emberek.

Szujó munkásságának szinte egyetlen szakmai és társadalmi elismerése az 1975-ben elnyert Madách alkotói díj volt, melyet *Levéltári jegyzetlapok* című litográfiasorozatáért kapott.

A sorozat témája – a két világháború közti Salgótarján munkásságának nyomora szinte "kikerülhetetlen" volt a 70-es évek művészeti életében. Szujónak azonban sikerült elkerülnie a kliséket. Nem a hősies munkásmozgalmat örökölte meg teatrális jelenetekben, hanem az emberi elesettséget, kiszolgáltatottságot, az éhezést. Rendkívül egyénien oldotta meg mindennek érzékelését is. A litográfiák hitelét – történelmi érdeklődésének megfelelően – levéltári kutatásokkal biztosította. Az ott felfedezett dokumentumok – könyv-adománygyűjtési engedélyek, folyamodványok, végzések – másolatai alkotják a grafikai lapok egyik felét, míg a másik oldalon egy-egy rajzot látunk. E litográfiák azonban nem illusztrációk, inkább gondolatok képi megjelenítései, jelképek. A művész szinte teljes egészében mellőzte a környezetet, a lényegre – az elfásult, vagy vádló arcokra, megroggyanó alakokra – koncentrált. Így válnak e grafikák átütő erejűvé, megdöbbentővé. Érezzük, hogy rajtuk keresztül Szujó korunk elesettjeiről, számkivetettjeiről is szól.

Életét – a történelem mellett – az irodalomhoz való szoros kötődés kísérte végig. Készített konkrét illusztrációkat is, elsősorban azonban egy-egy irodalmi műnek nem a cselekményét kívánta ábrázolni, hanem annak koncepcióját tömörítette egy-egy grafikai lapon.

Kísérletet tett arra, hogy olvasmányai közben felmerülő gondolatait, az első reflexiókat papírra vesse, megrajzolja. Az elképzelésből egy életen át számos változatban visszatérő sorozat alakult ki: *Egy este barátaimmal* címmel. A bizarr iránti vonzalmának megfelelően kedves írói – Dylan Thomas, Joyce, Ginsberg – műveiből elsősorban a groteszket látta meg. E grafikáin is tökéletes egységbe hozza

a rajzot és az írást – a kiragadott idézetek elszórtan olvashatók a figurák között. Szoros, kimondott összefüggés köztük tulajdonképpen nincsen – együtt azonban atmoszférát, hangulatot teremtenek.

Ha Szujó Zoltán grafikáit tanulmányozzuk, nem térhetünk ki erotikus jellegű rajzai elől sem. *Pajzán fecsegések* című sorozatának lapjai nem az idilli szerelmet örökítette meg. Figurái esúnyák, a művész szinte kedvtelve mutogatja torz, petyhúdt testüket. Férfi- és nőalakjai pénzért vásárolnak szerelmet, isznak, viselkedésük néha a perverzio határát súrolja. Szujó leszállította az erotikát arról a piedesztálról, amelyre az újkor (szub)kultúrája állította. Az élet öröme igénylése helyett e lapokon keserű fintorral a kiszolgáltatottságot, a züllés lehetőségét mutatja meg. Kelkáposztaszagú, eltorzult testű asszonyai, alkoholista férfialakjai a látszat ellenére egyedül vannak - elidegenedettségre, egy eltorzult értékrendű világra figyelmeztetnek, melyet sztoikus nyugalommal, bár kissé csodálkozva szemlél egy, minden lapon megjelenő kismajom.

Szujó nem minden grafikája ilyen keserű. Szüleiről készült egyszerű, tiszta rajza gyengédségről, szeretetről tanúskodik. Számos lapján pedig egyfajta szarkasztikus, önmagán is nevető humor csillan meg, játékos, de komoly mondanivalót sugalló figurák mozognak.

Bár kezdetben kísérletezett olajjal is, világa a grafika volt. A rajz spontaneitása, viszonylagos könnyedsége jól szolgálta célját – gyakran groteszk jellemek, helyzetek érzékelését, a karikírozást.

Legkedvesebb technikái – az egyedi tusrajz mellett – a linó, a rézkarc és az alugráfia voltak.

Lapjai első látásra úgy tűnik, figuráit véletlenszerűen, önkényesen helyezte el, minden különösebb kapcsolat nélkül. Ha alaposabban megfigyeljük azonban őket, felfedezzük, hogy igenis van köztük egymáshoz –

asszociációkat, gondolatmeneteket testesítenek meg. Egy-egy grafika szinte egy kerek történet, mese.

A véletlenszerűség látszatát erősíti az is, hogy Szujó szívesen alkalmazott szokatlan képkivágásokat, gyakran derékban, vállban elvágva a figurákat, vagy az álló alakokat különböző szögekben megoldva.

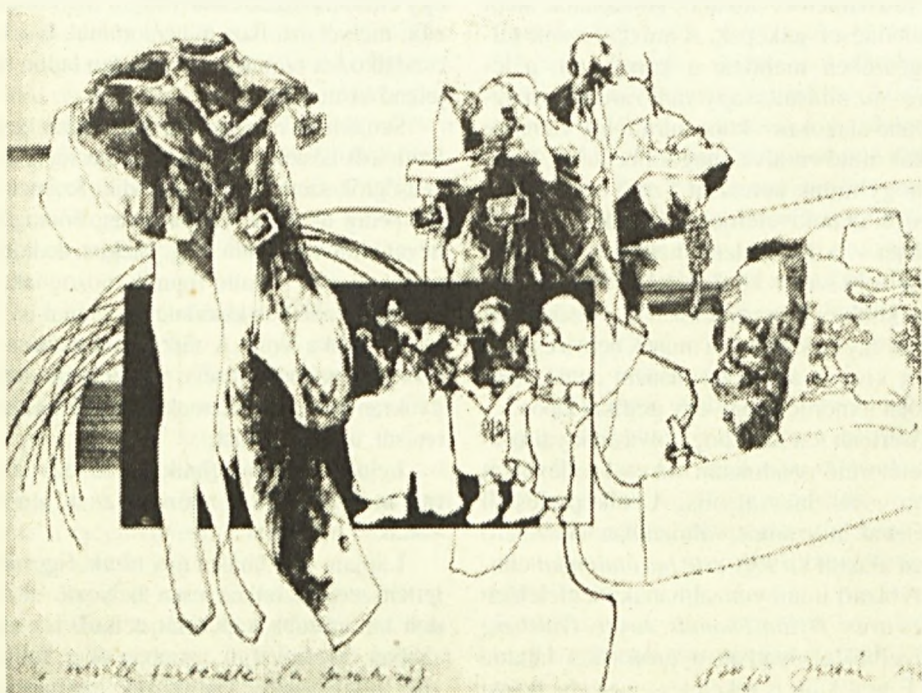
Élt a "kép a képben" megoldásával is. Sok rajzán a fő mondanivalót hordozó jeleneteket, figurákat fekete szögletes háttérrel különítette el. Ez kettős célt szolgált – a kiemelésen túl egy bizonyos távolságtartást, gyakran íróniát is.

Voltak vissza-visszatérő figurái; csúnya jegyespár, kopaszodó idős urak, kendős néni "szürke kis körülmények között élő szürke kis emberek". Annak ellenére, hogy Szujó legegységesebb pillanataikban, a legkegyetlenebb módon mutatja be őket – ha részvétellel nem is –, bizonyos alázattal, szinte tisztelettel köze-

lített hozzájuk. A *Baglyasi séta* sokat megélt kendős nénije minden kendőzetlen csúnyaságával felmagasztosul, csakúgy, mint a *Levéltári jegyzetlapok* nyomorultjai.

Hosszú éveken át jellegzetes figurája volt Salgótarjának természetességével, hullámzó, de általában jó kedélyével. Sok barátja, cimborája, s néhány értője volt, ám jó tanácsaik ellenére sem volt hajlandó fejet hajtani, s beállni "a sorba". Jól ismerte grafikáinak hőseit, hiszen köztük élt, hasonlóképpen mint ők, s hasonlóképpen is veszett el. Az igazi szakmai elismerés hiánya, s az a tény, hogy nem tudott, s nem is akart beilleszkedni egy adott rendbe, megteremtette azt az ördögi kört, amelyből már nem volt kilépés.

Egyszer azt mondta, hogy a "hősiesség nagy dolog, engem viszont kevésbé érdekel a hagyományos hősiesség. Hiszen hősiesség az »átélni és megmaradni« is." Hősies akart lenni, de nem tudott megmaradni.

Szujó Zoltán Egy overáll története (a fuvalázó) – toll